

Trianon görbe tükörben*

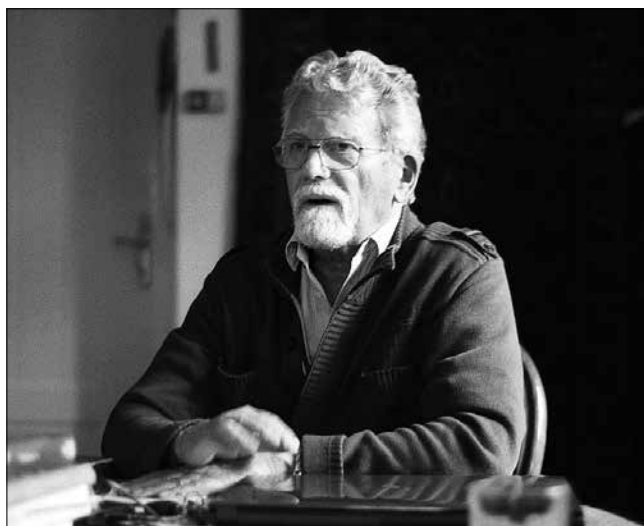
Sorsfordító tragédia

A versailles-i Nagy Trianon-kastélyban kilencvenkilenc éve írták és íraták alá az ellenséges hatalmak a világháborúban vesztes Magyarország képviselőivel azt a békediktátumot, amely megfosztotta országunkat területének több mint kétharmadától, magyar lakosainak a harmadától. Miért történhetett meg ez? – kérdezi legújabb művében Jankovics Marcell Kossuth- és Balázs Béla-díjas rajzfilmrendező, grafikusművész, művelődéstörténész, jelképkutató, író, a Magyar Művészeti Akadémia alelnöke. A nemzet művészeivel Trianon című könyvének június 4-ei bemutatója előtt beszélgettünk.

– Egy klasszikus meghatározás szerint a ballada „tragédia dalban elbeszélve”. Vajon ez a könyv a trianoni tragédia – nem dalban, hanem – rajzban elbeszélve? Hogyan lehet a magyar történelem egyik legnagyobb tragédiáját, traumáját grafikus formában, hitelesen és közérthetően elbeszélni?

– Trianon valóban tragédia, de nem tragédiának akartam megírni, illetve megrajzolni. Családi örökségként a birtokomban vannak a Simplicissimus című bajor politikai élclap ezerkilencszázhat és tizenkilenc közötti bekötött évfolyamai, amelyeket sokat forgattam gyerekkoromban. A lapban közölt gúnyrajzok megragadtak, mert annak a kornak nagyon jó, érdekes és tanulságos keresztmetszetét adták. A karikatúrát sokan viccnek tartják, pedig lehet olyan gúnyrajz is, amely a lényegre tapintva, ironikusan, parodisztikusan ábrázol közéleti, politikai szereplőket, történéseket, jelenségeket. Amikor Méry Gábor fotóművész és könyvkiadó barátom betoppant hozzám egy könyvvel, amelyben egy Amerikában élő cseh karikaturista a kommunizmust mutatja meg gyerekeknek, azt mondta, hogy jó lenne nekünk is egy ehhez hasonló műfajú könyvet csinálni. Nekem azonban nem tetszett igazán a

könyv, felszínesnek láttam, nem is volt nagy kedvem a témához, de azután szóba került Trianon, ami a közelgő centenáriumi miatt aktuális is lenne. A bajor karikatúraújságra gondolva elhatároztam, hogy hasonló műfajban beszélném el, én hogyan látom Trianont, annak előzményeivel, történelmi és egykorú okaival, következményeivel és utóéletével együtt.

Jankovics Marcell:

A humor az elnyomottak védőfegyvere

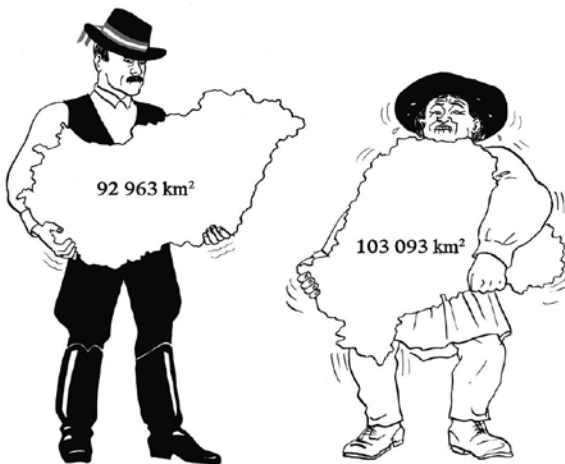
Forrás: Ficsor Márton

– **Hogyan készült a könyv, milyen benne a rajzok és a szöveg viszonya, melyik készült el előbb?**

– Az első szakasz a könyv szerkezetének kitalálásával, a szakirodalom olvasásával, a szöveg megírásával, ötleteléssel telt. [...] Önmagában véve nagy élmény volt két évig ezzel bajlódni, végül összesen kétszázhatvan-egynéhány rajz került be a könyvbe. A portrék a szöveg mellett csak azonosítást szolgálnak. A tollrajzok java többszereplős, a történelmi fordulópontokat illusztrálják. Sokszor külön oldalon, hol ironikus, hol magyarázó képaláírással.

– Történelmi ismeretterjesztő vagy inkább művészi jellegű ez a különleges képeskönyv?

– Ismeretterjesztő mű, olyan magas művészi színvonalon, amire csak képes vagyok. Főleg képekben „megírt” esszének szántam, amely a személyes viszonyulásomat, az érzéseimet is kifejezi. A humor az elnyomottak védőfegyvere. Ismeri a nemzedékem a pártállami múltból. Egyszer Székelyföldön egy konferencián fölszóltam, és a következő szavakkal konferáltam föl: „Következő előadónk az elcsatolt területről érkezett.” Nem köztudomású, hogy Erdély – a Partiummal együtt – nagyobb Magyarországnál, erre utalt a csattanós csavarral a helybéli levezető elnök. Mégsem arról van szó, amit Bacsó Péter képviselt A tanú című filmjében, amely azzal a Marx-idézzel zárul, hogy az emberiség nevetve búcsúzzon a múltjától. Mert ez a múlt feledhetetlen – csak nem lehet vele mit kezdeni.

Forrás: Jankovics Marcell

– „Az elszakított országrészeket tőlem nem tudták elszakítani. Igaz, a rendszerváltásig, értsd: a fölszabadulásig Horvátországon és Ausztrián kívül egyikben sem jártam igazán. Nem akartam szomorú lenni. De azóta bármelyikbe megyek, otthon érzem magam. Otthon is vagyok mindegyikben.” Így vall önmagáról a könyv előszavában. Elárulná, miért?

– Székely és örmény ősöktől származó anyai nagyapám Mezőbándon született, Marosvásárhely mellett, és nemrég onnan

kaptam egy fiatal nőtől egy e-mailt. Tudni akarta, hogy a kertjükben talált ilyen és ilyen domború pénzek mifélek, s elküldte nekem a képüket. Nem vagyok numizmatikus, de kiderítettem, hogy ezek kelta pénzek, és megírtam neki. Roppant érdekes kapcsolat, hogy azon a helyen, ahol a tizenkilencedik században a nagyapám született, a rómaiak előtt kelták éltek, s több mint kétezer évvel később egy székely nő megtalálja a pénzüket, ami összekapcsol a keltákkal és velem, a Jankovics névvel, aki Budapesten élek. Horvát és magyar gyökerű apai nagyapám életének javát Pozsonyban élte le, s ő hozott össze említett felvidéki barátommal, Méry Gáborral, aki először azzal keresett meg, hogy ki akarja adni a nagyapám emlékiratait, s másodperceken belül kiderült, hogy nekünk sokkal több közünk van egymáshoz. Már csaknem húsz éve együtt dolgozunk, a felsőmagyarországi gótika csodáit bemutató képes albumsorozat tizenkettedik darabjánál tartunk. Zágrábban a horvát rajzfilmes kollégák úgy tekintenek rám, mint aki az ötödik hadoszlopuk Budapesten, Belgrádban viszont azt mondják, hogy a Jankovics az szerb is lehet. Apai nagyanyám viszont szlovák–lengyel családba született. Belőlem nem tudták kiölni a szláv részemet sem.

– Úgy tudom, hogy a családfája alapján harminchét százalékban tartja magyarnak magát. A nagyobbik rész milyen?

– Kárpát-medencei emberként tekintek magamra, akinek magyar, székely, horvát, szlovák, sőt tiroli osztrák és lengyel ősei is vannak. Ez garancia arra, hogy hajdani nemzetiségeink szempontjait is megértsem és figyelembe vegyem. De fontosnak tartom, hogy nem magyar felmenőim is jó magyarrá lettek, és magyarságra neveltek. Horvát őseim a közös hazát védték a török ellen. Egyik szépnagybátyám tiroli paraszt volt, aki a császári hadseregben felment a tábornokságig, s akinek a lányát Meszlényi Jenő, Kossuth sógora vette feleségül. Szépanyám testvére, Kofler Félix az osztrák hadseregből dezertálva a magyar szabadságért harcolt Meszlényi honvéd ezredessel, ezért tizennyolc évet ült Kufsteinben. Lengyel szépapám ezernyolcszázharmincegyben Ostrołękánál Bem segédtisztjeként harcolt, s már magyarországi lakosként ajánlotta föl szolgálatait új hazájának. Őseim nyomába lépve

én a magyarságomat és a magyar ügyet tágan, közép-európai térben és időben értelmezem. A könyvben ez is benne van.

– A könyvben nemcsak a trianoni döntés közvetlen előzményei és körülményei szerepelnek, hanem a történelmi okok is. Így az is, hogy miként vált a Magyar Királyság soknemzetiségű országgá, amelyben a magyarok aránya ezerkilencszáztízben alig volt több ötven százaléknál.

– A török hódoltság – a hódító iszlám! – okozta iszonyú pusztítást, embervesztéseget követően indult meg külföldről más nemzetiségek – szlávok, románok, németek – részben spontán beköltözése, részben szervezett betelepítése Magyarországra. Amikor ma az Európát fenyegető migrációs veszélyekről beszélünk, akkor érdemes elgondolkoznunk a magyarországi tanulságokról, hogy miért és hogyan kerültünk kisebbségbe a saját hazánkban, és hogyan akartak – Németh Lászlót idézve – kiforgatni a múltunkból. Ami Európában most történik a bevándorlattal, lényegét tekintve kicsiben megtörtént a Kárpát-medencében. S miután a bevándorolt népek – együtt! – többségbe kerültek Magyarország több régiójában, egyszer csak kiderült, hogy nemcsak bennünk, magyarokban támadt föl az önálló nemzeti lét utáni vágy, hanem bennük is. Talán nem erőltetett az analógia, hogy ha a távolról jött bevándorlók a következő évtizedekben többségbe kerülnek valamelyik európai országban, ők is hasonlóképpen fognak cselekedni. Ma már egyre több nyugati város vagy városrész a gyakorlatban párhuzamos társadalomnak, nem európai kultúrájú és jogrendű területnek számít, és ennek beláthatatlan – vagy inkább nagyon is előre látható – súlyos következményei lesznek.

– Ez is példa arra, hogy képeskönyvével nem csupán ismereteket kíván átadni, hanem az érzelmekre is hatni, figyelmeztetni, szemléletet formálni akar.

– A szöveg az értelemre, a grafikák jó része pedig inkább az érzelmekre hat, ezért a kettő erősíti egymást. A vizuális nevelést és ismeretátadást fontosnak tartom és évtizedek óta művelem a rajzfilmjeimben és a könyveimben is. Egy jó képpel sokszor többet lehet elmondani, mint

Gróf Tisza István, a mártír miniszterelnök
Forrás: Jankovics Marcell

egy hosszú szöveggel. Például hogy Beneš volt Magyarország legnagyobb ellensége, az kiderül a rajzaimból, de az is, hogy az általa megálmódott Csehszlovákia végül szétesett, ahogy később a Tito által vaskézrel összetartott Jugoszlávia is. A harmadik „kisgömböc”, Románia nem így pukkan ki, hanem úgy, hogy lakói elmennek külföldre. Addig mondták a románoknak, hogy ti latinok vagytok, hogy már több millióan elvándoroltak Olasz-, Spanyol- és Franciaországba. De ezekben a rajzokban sem káröröm van, hanem a sírva nevetés humora.

– Végül is mit tartott fontosnak elbeszélni Trianonról?

– Az előzményeket és az okokat írtam meg először, és ehhez rajzoltam meg a főbb történéseket és szereplőket, a hatalmi góccokat és törekvéseket. A legrészletesebben a világháborút és a Tanácsköztársaságot, majd a békekonferenciát és magát a trianoni döntést s annak máig ható következményeit. Például több rajzban ábrázolom Tisza Istvánt, úgy is, mint amikor ezerkilencszáztizennégy nyarán kezét összekulcsolva könyörög Ferenc Józsefnek, hogy ne üzenjen hadat Szerbiának, aztán amikor tizennyolc októberében a képviselőházban – Károlyi Mihállyal egyetértve! – bejelenti, hogy ezt a háborút elvesztettük, majd meggyilkolását, ami az ő életének és a történelmi Magyarország egyszerre bekövetkező tragikus végét jelenti. [...]

– Vajon mit szólnak majd a céhbeli történészek, hogy egy grafikusművész, rajzfilm-

rendező, művelődéstörténész írt egy sokadik, igencsak szokatlan történelemkönyvet Trianonról?

– Ez nem történelemkönyv, hanem egy szubjektív, népszerűnek szánt képeskönyv, görbe tükör történelmünk egyik sorsfordító korszakáról. A szöveget a szakirodalom alapján állítottam össze, majd Szakály Sándor történész lektorálta. Aki végiglapozza a könyvet, átfogó, élményszerű tablót kap, és sok közismert s kevésbé ismert személyről, eseményről – remélem, szórakoztató – karikatúrákat láthat. Ha ezzel kedvet csinálók ahhoz, hogy minél többen – ne csak történészek – töprengjenek el a száz évvel ezelőtti történelekről, akkor nem volt fölösleges ez a nagy és fáradságos munka.

– A nemzeti mitológiában máig él az a toposz, hogy a magyar „a katasztrófák nemzete”, és ennek a jelképes fő állomásai: Muhi, Mohács, Majtény, Világos, Trianon. Mi a véleménye a kilencvenkilenc évvel ezelőtt aláírt békediktátumról?

– Először is, Majtény nekem nem katasztrófa, mert a Rákóczi-szabadságharcot lezáró szatmári béke helyreállította a magyar történeti alkotmányt, és lezárta a két évszázados háborús korszakot. A nyughatatlan, vágyálmokat kergető Rákóczi ezt nem fogadta el, és nem élt a felkínált kegyelemmel, de az ország örült a béke és nyugalom beköszöntének.

Muhi sem biztos, hogy akkora katasztrófa volt, amilyennek beállították, hiszen a tatárjárás – pontosabban mongol invázió – nem okozott nagy törést a magyar társadalom és állam működésében, nagyon gyorsan talpra állt az ország. Mohács az igazi katasztrófa, Trianon végső oka. A soknemzetiségű Magyarország feldarabolása megúszhatatlan volt, és ennek történelmi, demográfiai, politikai okait részletesen bemutatom a könyvemben. A legnagyobb gázság, ami akkor is és még ma is a legjobban fáj, az volt, hogy nem a nemzeti, nyelvi határok mentén húzták meg az új országhatárokat, s emiatt minden harmadik magyar idegen, ráadásul ellenséges országba került – anélkül, hogy az ősi szülőföldjét elhagyta volna. Ezeket a tényeket ismernünk kell, de nem lehet rajta változtatni. Ezért voltam először Duna tévés, majd azért lettem Európa-barát, mert az

unió ezt a szétszakítottságot enyhíti és oldja. De az uniós hatalmi központ mostani nemzetellenes, bevándorlást támogató politikája veszélyes, mert természetellenes. Ha ez a tendencia folytatódik, akkor felszámolódik a sokszínű európai kultúra és nemzetközösség. Magyarország sokszínű kultúra, egymással békésen együtt élő népek és kultúrák közös otthona volt, amit a szétvagdalással elveszítettünk. Még nem tűnt el, megvan, és bárhova megyek a Kárpát-medencében, mindenhol találkozom magyarokkal, és mindenhol otthon érzem magam. De borúlátó vagyok a magyar jövőt illetően.

– Ha valódi állampolgári egyenlőséget, teljes anyanyelvi, oktatási, kulturális szabadságot, autonómiát élveznének a száz éve elszakított magyarok, nem is fájna nekünk – és nekik – annyira Trianon?

– A nemzetiségi autonómia lehet a gyógyír. Ha a szomszédos államok erre törekednének, akkor sokkal jobb lenne a viszony közöttünk. De az a probléma, hogy többen még mindig félnek attól, hogy ha autonómiát adnának a magyaroknak, akkor elveszíthetik azokat a területeket, amelyeknek száz éve igazságtalanul jutottak a birtokába. Amit a győztes antanthatalmaknak köszönhetnek, és amit a negyvenhetes párizsi békeszerződés megerősített, azt mintha ők is rablott vagyonnak tekintenék. Ahogy egyik rajzomon ábrázolom, a Magyarországot tizenkilencben megszálló román hadsereg parancsnoka, Mărdărescu tábornok kijelentette: Románia igényt tart a magyar vagyon harminc–ötven százalékára. És valóban, mindent elvittek, amihez csak hozzáfértek. Ehhez hasonló mértékű kifosztást csak negyvennégy–negyvenötben szenvedtünk el.

– Június negyediké sokáig nemzeti gyásznap volt, de kétezer-tíz óta a nemzeti összetartozás napja, amelynek az az üzenete, hogy a több állam fennhatósága alá vetett magyarság minden tagja és közössége része az egységes magyar nemzetnek, amelynek államhatárok feletti összetartozása valóság. Trianonhoz ma így helyes viszonyulnunk?

– Igen, így. És az a helyes megközelítés, hogy amikor a csíki hokisok legyőzik a bukarestieket,

vagy a dunaszerdahelyi focicsapat játszik egy szlovák ellenfelével, akkor a szurkolók énekeljék nyugodtan és büszkén a magyar himnusz, mert magyarok. Sem a trianoni szétszakítás, sem az azelőtti összetartozás nem múlt el, a történelmi múlt mai életünk része. Mivel csak a múltból, a megtörténektől lehet tanulni, okulni, és csak azt lehet folytatni, nekem az a szenvedélyem, ha úgy tetszik, mániám, hogy a múltat, közös örökségünket kell minden lehetséges módon átadnom megőrzésre a következő nemzedékeknek. Képekkel, könyvekkel, rajzfilmekkel, előadásokkal, kiállításokkal, amire alkalmam nyílik, és erőm, időm futja.

– Legközelebb mire futja? Akár a trianoni témából is lehet rajzfilm?

– Azt hittem, a Trianon-könyv lesz a zárókö, filmben már nem gondolkodtam. És most itt van

a Toldi-rajzfilm, ami igazán szép, de nagyon nehéz, kimerítő munka, és mire – a tervek szerint – a jövő év végéig elkészülünk vele, már a nyolcvanadik évemben járok. Nem biztos, hogy utána még képes leszek ilyen jellegű és nagyságrendű munkára, de kikapcsolódásként szeretnék még megírni egy-két könyvet. A most készülőben a bibliai jelképeket próbálom értelmezni és megvilágítani, kicsit másképpen, mint a teológusok.

** Jankovics Marcell Trianon című, a Méry Ratio Kiadó gondozásában megjelent könyvét Budapesten 2019. június 4-én mutatták be, ebből az alkalomból készült a Magyar Hírlapban megjelent interjú, amelynek a rövidített változatát közöljük.*

Lugossy László: Trianoni emlékmű – Balatonfüred